



Fig. 344. U 597. Prästgården, Hökhuvuds sn.
Efter B 557.

kommit. De ha icke heller senare kunnat återfinnas. Sedan Hadorphs tid har ytterligare ett stycke, med runor 12—16, gått förlorat. — Celsius: »afbrutit **iftir · uiterf · fapur** afbrutit ≡ ≡ ≡ **fuluk** - - - -». — Dybeck: **aterfr · ... res ... iftir uiterf · fapur** - - - — Brate: »Den orm, som på det större styckets mitt är sammanslingrad, har ett platt huvud och vingar. Huvudslingans ormhuvud är det antagligen, som sticker upp i stenens nedre vänstra hörn. Inskriften finnes uti tre slingstycken. Slingstycket a) innehåller det begynnande namnet, som säkerligen är **aterfr** ·; avståndet mellan **a** och **t** är visserligen 10 cm., alltså tillräckligt att rymma en runa, då avståndet mellan **t** och **e** är 5 cm. ..., men så vitt det kan ses, finnes ingen runa på det gropiga stället, vilket på grund av sin ojämnhet antagligen av ristaren ansetts otjänligt att rista. Slingbiten b) innehåller blott: **res** -. På slingbiten c) är skiljetecknet efter **uiterf** ett lodrätt streck.»

Det är beklagligt, att denna skickligt ristade sten endast är fragmentariskt bevarad. Den var redan år 1594, då Bureus besökte Hökhuvuds sn, sönderslagen i sex delar.

Namnet *Adiarfr* förekommer ytterligare endast en gång i runinskriftsmaterialet, nämligen på L 87 Norsta, Balingsta sn, där det skrives **aterf** (ack.). Under medeltiden finnes det icke belagt. I Peringskiölds *Monumenta* uppfattas namnet som »Asdierf», och hos Liljegren återges det »Asterfr». Norstastenens namn översattes av Brate (*Sverges runinskrifter*, s. 82) »Adärv», och i Östhammars *Tidning* ^{15/6} 1917 översattes U 597: »Adärv (lät) resa (stenen) efter Vidärv (sin) fader.» Att senare leden i namnet bör uppfattas som *-diarfr*, framgår emellertid av att faderns namn i U 597 är *Vidiarfr*, ett i runinskrifter säkert styrkt namn (fyra uppländska belägg). Det är även känt från medeltida källor. De båda namnen *Adiarfr* och *Vidiarfr* ge nämligen ett exempel på variation, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 11.

Om det i uppländska runinskrifter jämförelsevis vanliga namnet *Fullugi* se U 41, 273, 276. Man bör observera, hur tre av familjens namn bildats: *Vidiarfr*, *Adiarfr* och *Fullugi* (jfr E. Wessén a. a. s. 13).

Hur runföljden 39 **a**—48 **s**, som har stått på ett redan på 1600-talet försvunnet stycke, skall uppfattas, är högst osäkert. Möjligen skulle man kunna gissa, att **armilr** är felläst för ett **armutr**, *Arnmundr*.

598. Borggärde, Hökhuvuds sn.

Pl. 141, 142.

Litteratur: B 555, L 270, D 2: 272. J. Bureus, *Runakänslanäs lärspan* (1599), *Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta* (1624) n:r 14 (3 uppl. 1664 n:r 20), Fa 6 s. 40 n:r 10 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 17, n:r 223, Fa 10: 1 n:r 14, Fa 10: 2 n:r 10, Fa 1 s. 53, Fa 13 s. 157, Fa 14 s. 104; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 11; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 133; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 212 f., 2, s. 722; Eric

Tuneld, *Geographie öfver Konungariket Sverige* 1:1 (6. uppl. 1785), s. 53; F. V. Radloff, *Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län* 1 (1804), s. 142; R. Dybeck, *Runa* (fol.) h. 5 (1872), s. 77; UFT h. 9 (1880), s. 143; E. Brate, *Anteckningar* 1917 (ATA), *Svenska runristare* (1925), s. 91; *Östhammars Tidning* 15/6 1917; H. Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* I (1932), s. 46.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (på runtavlan 1559, i Fa 5 s. 7 och i Fa 10: 2), träsnitt (i *Monumenta Sveo-Gothica*, Fa 10: 1, Fa 5 samt i Celsius, *Svenska runstenar* 2); Rhezelius, teckning (i Fl 1); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 555); Brate, foto 1917 (ATA).

Ristningen finnes i en lodrätt stupande bergvägg, 1,5 m. NÖ om den gamla landsvägen, vid den punkt, där den nya vägen träffar den gamla, 375 m. S om avtagsvägen till Hanunda, 200 m. N om den sydligaste gården i Borggärde.

Runristningen var tidigt känd. Johannes Bureus besökte platsen den 6 maj 1594, samma dag alltså som han granskade U 597; två dagar tidigare hade han undersökt Hargstenen (U 595). Bureus anger hällens läge sålunda: »Runabergh widh Bohlgården i Hökhofuudz S.» (Fa 6), »Widh Bolgården i Hökhufwudz s.» (Fa 10: 2), »Widh Hökhuffudh i ett Bärgh» (*Monumenta Sveo-Gothica*), »Bolgårdz Runahällen» (Fa 5, nr 223). Enligt Rhezelius (Fl 1) fanns ristningen »J ett Bergh som kallas Skrifwarberget, melan Bolgåln och Sandby». I *Ransakningarna* finnas följande uppgifter: »Emillan Sandby och Bårgåhle Byiar finnes itt Bärgh, weedh Nampn Skrijfwar bärget, up på hwilket är een Runsteen och fulla Bookstäfwer.» I en annan »Specification» i *Ransakningarna* meddelas: »Vthi samma Sochn emillan Bårgåhle och Sandeby ägor ligger ett bergh, kallas Skrifware berget, uthmedh wägen, och den sijdan som wetter åth wägen är släät och iämbn derpå skrifne Runske bookstäfwer; Item wijdh ändan på Bårgåhle Kafflebroo ligger een stehn, och på endan som up wetter är håäl igenom, säijes att Odhen skulle hafwa nupit håäl uthi samma stehn, och dher bundit sina hästar wijdh.» I *Monumenta* beskriver Peringskiöld, under rubriken »Borgåker», runhällen på följande sätt: »Bolgårdz Runahällen, elliest kallad Skrifware Bärget i Hökhufwudz Sochn, består af det gamla enfaldiga anseende och skapnat som hossfogade uthritning uthwisar, hafwandes innom sin bord eller Skiöldkant twenne emot hwarannan sig wendandes hundar, hwilka lijka sosom fatta uthi Thors hammarmärke eller den konungzlige Spiran, hwar med til känna gifwes¹, att desse Bröder af en tapper Slächt uthsprungne, fordom warit de rätta Thors hundar, eller kongl. Betiänte och stridbare krigzhiälter², som i härnad och krigztåg förrättat sin konungz ärender, Det ochså deras egna bemärkiande Nampn i fölliande Runeskrift införde synas tilkänna gifwa». B 555: »Skrifware-berget», L 270: »Skrifwareberget». — Celsius anger platsen sålunda i *Svenska runstenar* 1: »Hökhufwud Sochn och Bårgåhåla by, wid landswägen på slät sten-wägg, wettande till wägen, näst bredewid en och 2 steg allenast.» Tuneld anför i sin *Geographie* (1785) bland »namnkunniga Berg» också »Skrifware-Berget, i Sandby Ottung», som utmärkes av att det »är fullristadt med Ormslingor och Runor». Radloff: »I et berg wid Borggård som kallas Bolgårdz runelöt och skrifwareberget äro et kors, 2 djur och runor inhugne» ... I *Runa* (fol.) omtalar Dybeck, att ristningen är skadad och att den finnes »i en bergvägg mellan Sandby och ... Borggård»; i *Sveriges runurkunder* skriver han: »Ristningen är i en klippa, som ligger vid vägen mellan Hökhufvuds kyrka och Hanunda. Stenen är järnhaltig samt i synnerhet ofvantill syrfrätt.» Brate meddelar i sina anteckningar (1917): »Ristningen finnes på det s. k. Skrifvarberget, en berghäll straxt söder om Borggärde invid landsvägens nordöstra sida, som på en sträcka av 35 steg stupar lodrätt och på vars högsta del, 2,5 m. hög, ristningen befinner sig.» Ristningsytan, som är genomkorsad av många sprickor, lagades med stenkitt år 1941 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

¹ Ordet »betecknas» är skrivet ovanför »til känna gifwes».

² »krigz» är överstruket.

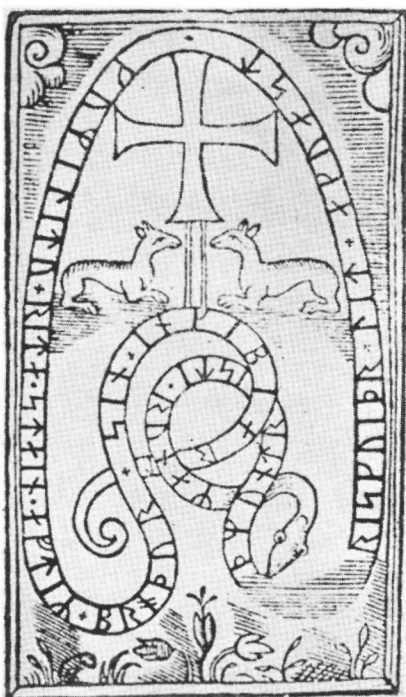


Fig. 345. U 598. Borggärde, Hökhuvuds sn.
Efter träsnitt av Bureus.

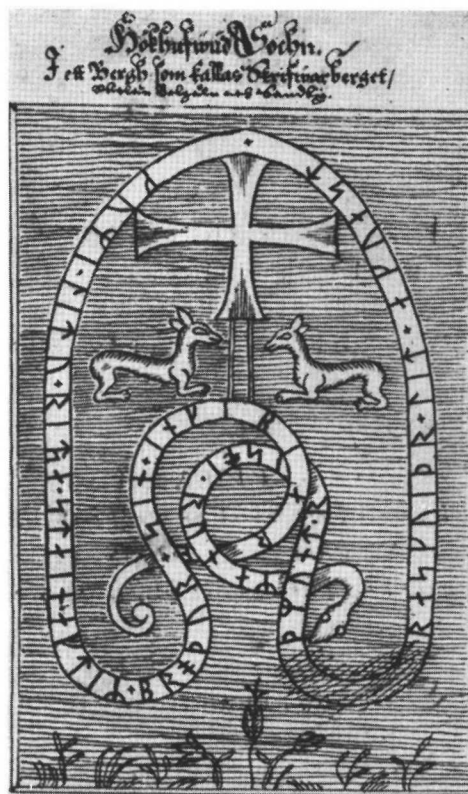


Fig. 346. U 598. Borggärde, Hökhuvuds sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Röd granit med mörka inslag. Den lodräta bergväggens höjd över marken är 2,06 m. Ristningens höjd är 1,42 m., bredd (nedtill) 1,37 m. Ristningsytan är på flera ställen skadad genom sprickor, och ristningen har delvis gått förlorad genom flagring. Linjerna äro grunt och ganska osäkert, »knyckigt» huggna. (Jfr Brates anmärkning: »Ristningen är mycket grund och icke i allo möjlig att med säkerhet reda; särskilt äro vissa linier i de båda djurens teckning tvivelaktiga.») Huggningstekniken gör onekligen därigenom ett jämförelsevis ungt intryck.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Bureus):

raskuiþr × lit · akua stæin -- kum[i] litu × risa · stæin · æftir · broþur · sin × inkibiarn [o]þmunt ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 risti · runar
 70 75

Raskviðr let haggva stæin . . . Gummi letu ræisa stæin æftir broður sinn Ingibiörn. Auðmundr(?) risti runar.

»Raskvid lät hugga stenen. (Han och) Gumme läto resa stenen efter sin broder Ingebjörn. Ödmund(?) ristade runorna.»

Till läsningen: Före 1 r är ristningen skadad genom flagring; några spår av runor, som skulle ha kunnat tillhöra första namnet, gå icke att upptäcka. Efter 15 a finnes intet säkert spår av sk. 17 t har bst endast t. v. om hst. 19 i och 20 n äro mycket svaga; ristningsytan är här påfallande ojämn. Efter 20 n finnas inga spår av sk. Mellan 20 n och 23 k har knappast funnits plats för mer än två runor. Av runorna 21 och 22 återstå endast mycket svaga spår.

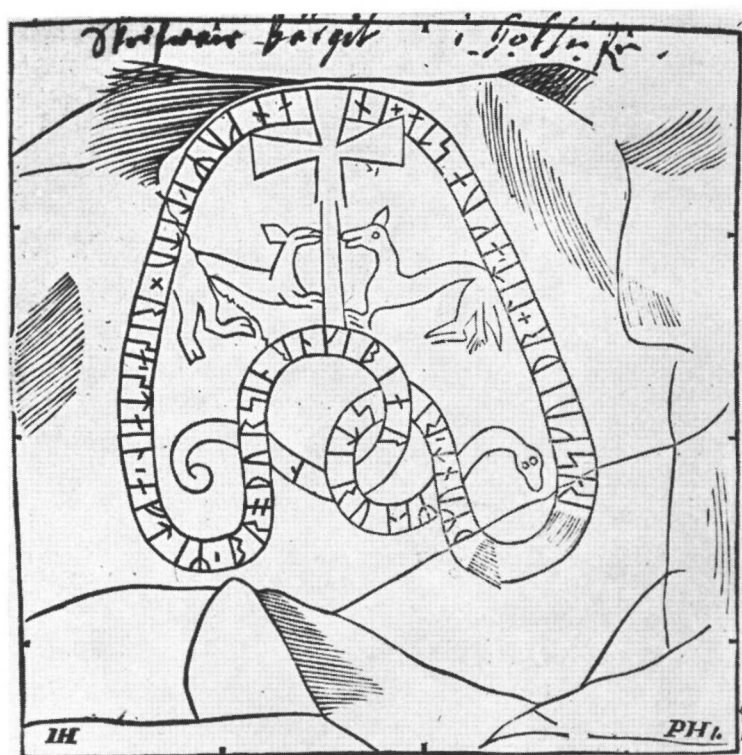


Fig. 347. U 598. Borggärde, Hökhuvuds sn. Efter B 555.

Av r. 26 återstår endast nedre delen av hst; den övre delen är fördärvad av en spricka. Då emellertid inga bst kunna spåras, har runan med all sannolikhet varit i. 27 l har förlorat nedre och 28 i övre delen av hst. 31 r, 34 a och 36 t ha hst i sprickor. 33 s har formen ſ . Efter 53 n är sk mycket svagt, sannolikt kryss. 54 i har förlorat nedre delen av hst genom flagring. Efter 57 i ökar i denna slinga (alltså till 62 n) avståndet mellan runorna kraftigt. Mellan 61 r och 62 n är det icke mindre än 31 cm. Det beror säkerligen på att ristaren har beräknat inskriften felaktigt. Sk saknas efter 62 n. Runföljden 64 p—78 a står i högra slingan med läsriktningen mot ormhuvudet. Före 64 p är ristningsytan bortfallen på ett stycke av 14 cm. Före detta bortfall kan möjligen ytterst svaga och obetydliga spår av två hst iakttagas. 64 p har förlorat hst:s övre del genom samma flagring, som har tagit bort ristningen före denna runa. Inskriften slutar utan sk.

Bureus (F a 6): **raskuiþr + lit + akua st + kumi + litu risa + stain + aftir + broþur + sin + iinkibiarl + op-munt + risti + runar** + (i iinkibiarl ändras senare med rött bläck till t; i *Monumenta Sveo-Gothica* rättas namnet genom att det första i-et tages bort, alltså **inkibiarl**; vidare är **risa** där ändrat till **rita**. — Rhezelius (F l 1): **raskuiþr + lit + akua st + kumi + litu + rista + stain + aftir + broþur + sin + inkibiarn ... þmunt + risti + runar** (på teckningen återges runföljden 31—34 som $\text{R}|\text{H}|\text{t}$; i texten skrives emellertid **rita**.) — Hadorph (B 555): **raskuiþr + lit + akua sta + in an kumi + litu × risa + stain + aftir + broþur sin inkibiarn ... þmunt + risti runar**. — Dybeck: **raskuiþr × lit × akua s ... i × litu × risa + stain + aftir + broþur × sin + inkibiarn ... munt + risti : runar**. — Brate: »Inskriften börjar nedtill t. h. utan skiljetecken med **raskuiþr**. Nedanför detta namn äro djupa fåror i berget men så mycket av ytan är bevarat framför namnet, att ingen runa tyckes hava kunnat finnas framför. Efter **lit** finnes ett snett streck som skiljetecken ... Efter **akua** kan intet skiljetecken urskiljas. Det följande ordet tyckes ha varit **stin**, med n þ; D II 272 har blott **s**, men även **t** är alldeles tydligt, **in** tämligen otydliga, men

säkert synes, att **i** icke har någon bistav och **þ n** tyckes också säkert ... Strax efter **stin** finnes en urgröpfung, som tyckes hava kunnat innehålla **Þ þ** av samma form som i **raskuiþr**. Måhända har alltså här ordet **þina** stått, vars **a** står på andra sidan om korsets topp ... De följande runorna kunna alla säkert läsas, om ock åtskilliga äro skadade, nämligen **li** i **litu**, vars stavar utgöras av fåror, vilket också staven till **a** i **risa** är; i uti början av **inkibiarn** är nästan förstört av fåror. Uppgiften om ristaren står på ormens hals i motsatt riktning mot huvudristningen. Ristarens namn är **-þmunt**, framför vilket en skada finnes, som förstört namnets första runa.»

Inskriften är oklart formulerad. Brate förmodar (i *Svenska runristare*), att meningen är, »att Raskvid påkostat inskriften på berget ensam men därjämte förenat sig med Gumme om att resa en annan sten, troligen utan ristning, över bådas broder Ingebjörn». En sådan förklaring förefaller icke naturlig. Uttrycken **lit + akua stain** och **litu + risa + stain** torde båda åsyfta runhällen. Visserligen är uttrycket *letu reisa stein* högst oegentligt, när det gäller en ristning i fast berg, och det är naturligtvis detta uttryckssätt, som i första hand har tvingat Brate att antaga, att inskriftens **stain** syftar på »en annan sten», men paralleller till uttryckssättet kunna uppletas. Exempel finnas nämligen på att uttrycket »resa sten» har kunnat användas i samma betydelse som »rista hällen», »göra märke» o. s. v. Så användes formeln t. ex. på Ekebyristningen i Fresta sn (U 266). Den ristningen är också huggen i en lodrät bergvägg. Om andra exempel på en dylik schablonmässig formulering se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1943, s. 250 f. Svårigheterna med inskriftens formulering äro emellertid icke härmed övervunna. Man tvingas att räkna med, att ristaren har uteglömt några runor mellan **20 n** och **23 k**, där numera endast två runor kunna spåras och där det knappast har funnits plats för flera.

Raskviðr har uppenbarligen varit ett mycket sällsynt mansnamn. Det är eljest icke belagt i runinskrifter och påträffas endast en gång i medeltida källor. Också det medeltida belägget är från Uppland. I runföljden **23—26 kumi** möter oss med all sannolikhet mansnamnet *Gummi*. Resterna av ristning mellan **20 n** och **23 k** torde göra det omöjligt att antaga ett **þipkumi**. Namnet *Gummi* är emellertid mycket ovanligt i runinskriftsmaterialet. Utom i U 598 förekommer det endast på en sten vid Uppmyrby, Boglösa sn (L 682). (Brate tror sig kunna läsa namnet också på U 581 men det är icke möjligt.) Under medeltiden blir namnet vanligare och finnes i hela Norden. Namnet bör snarast fattas som kortnamn till *Guðmundr*; jfr Lundgren-Brate, *Personnamn*, s. 79, Lind, *Dopnamn*, sp. 402 och *Danmarks gamle Personnavne*, sp. 406. — Den döde broderns namn *Ingibiörn* är däremot jämförelsevis vanligt i Uppland, se U 181.

Ristarens namn är nu skadat i början, men Bureus läste det **þpmunt**, och den läsningen torde vara riktig. En ristare med samma namn signerar, som redan Brate har påpekat, den närbelägna runstenen vid Gimo, Skäfthammar sn (L 274). Namnet skrives där **þpmontr**. I *Svenska runristare* skriver Brate: »Det för dessa två ristningar gemensamma är den dubbla ring, varmed ormens hals och stjärt gripa i varandra. Ristaren brukar **o** som o-runan och fogar understundom bistaven till ornamentslinier som stav. I 2 [= U 598] skall **r** i **risti** även läsas som ändelse i ristarens namn. Dessa senare drag återfinnas i Asmunds ristningar. Då Ödmund fortsatt en del av Asmunds ristningsegenomligheter och verkat i en trakt ej långt ifrån Asmunds ristningsområde men genom bruket av **o** som o-runan visar sig vara yngre än Asmund, är det möjligt, att han är en lärjunge till denne eller kanske son, som Torgöt till Fot.»

Namnet *Auðmundr* (*Ödmundr*) är också sällsynt. I Uppland förekommer det utom i U 598 troligen endast i två inskrifter: L 215 Säby, Danmarks sn och L 274 Gimo, Skäfthammars sn. Se vidare om namnet i *Norges innskrifter med de yngre runer* I (1941), s. 68.

Enligt en i trakten spridd mening (jfr Östhammars Tidning ^{15/6} 1917) innehåller Skrivarebergets inskrift följande upplysning: »Hundra famnar härifrån ligger en kungason begravnen med alla sina äodelar.»